

Néhány új vonás közművelődési könyvtáraink fejlődésében

PAPP István

Ez az írás a szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak kétévenként megrendezett konferenciájára készült; a konferenciát Varsóban a Könyv és Olvasás Intézete látta vendégül 1976. október 4-től 9-ig. A szerkesztőség úgy látta, hogy a dolgozat némi módosítással a hazai közönséget is érdekelheti. A konferencia egyéb anyagairól lapunkban referátumokat közlünk. (A szerk.)

Ha visszapillantunk az utóbbi évek fejlődésére, megállapíthatjuk, hogy több-kevesebb következetességgel, de azon az uton halad a magyar könyvtárügy, amelyet a III. országos könyvtárügyi konferencia - a társadalmi szükségletek gondos elemzésével és a könyvtárak helyzetének tárgyilagos számbavételével - kijelölt.

Megkezdődött az áttérés a könyvtárügy extenzív fejlődési szakaszáról az intenzív szakaszra. Ezzel persze korántsem akarom azt mondani, hogy 1970-től gyökeresen megváltozott könyvtári rendszerünk jellege, hiszen egy alacsonyabb fejlettségi szintről egy magasabbra való lépéshez hosszú évek szükségesek. Sőt, a kép pontosságához az is hozzátartozik, hogy már az ötvenes évek végén, s különösen a hatvanas évek elején jelentkezett a minőség igénye, s hamarosan látszottak az első kézzelfogható eredmények is. (Talán elég, ha a könyvtárépítési "forradalomra", az ismeretterjesztő és szakkönyvek forgalmának növekedésére, illetve az ezzel szorosan összefüggő állományépítési konzekvenciákra, vagy a könyvtárosképzés kibontakozására utalok.)

Mint ahogy azt sem állítom, hogy 1970 óta csupán a minőségi fejlesztés feladataival küszködünk; van bőven problémánk az ellátás mennyiségi mutatóival is: nem kis számban vannak még ellátatlan vagy gyengén ellátott területeink. Mégis, fokozatosan nagyobb súlyt kapnak a könyvtári ellátás minőségét meghatározó tényezők, amelyeknek legfőbb jellemzőjük talán nem is az, hogy több pénzbe kerülnek, - s ha mégis, ez a feltétel viszonylag könnyebben biztosítható, - hanem hogy sokkal magasabb követelményeket támasztanak a könyvtárossal szemben. Megítélésem szerint a továbblépés döntő tényezőjévé

válí a könyvtári rendszer személyi állománya, s minden szinten és minden vonatkozásban egyre nagyobb figyelmet kíván az a bonyolult problémaköteg, amibe egyaránt beletartozik a képzés és továbbképzés tartalmi, didaktikai, valamint szervezeti oldala, a kutatás, a káderkiválasztás, a bérezés, más területek szivóhatása stb.

Megelégéssel állapíthatjuk meg, hogy a "Szakmai irányelvek"-hez fűzött várakozásaink beigazolódtak. A bennük megfogalmazott ellátási és működési követelmények azt a minőségileg jóval magasabb színvonalu, differenciált könyvtári modellt írják le, amely a szocialista társadalom mai és ma előrelátható kívánalmaival egybevág. Ha nem is tekinthető egyszer s mindenkorra kötelező érvényű normatívának az egymással szoros kölcsönhatásban levő mennyiségi és még inkább minőségi mutatók rendszere, s ha előbb-utóbb revíziójára is sort kell keríteni, a gyakorlatban igen hatékony emelőerőnek bizonyult. Valószínűnek tartom, hogy az irányelvek részletesebb kibontása, akár jogszabályban, akár más formában, további ösztönzést adhat közművelődési könyvtárügyünk intenzív fejlődési szakaszának, amelyet egészében az irányelvek realizálása jellemez.

IRÁNYÍTÁS - SZAKFELÜGYELET - JOGI SZABÁLYOZÁS

A minőségi fejlesztés egyik kulcskérdése a könyvtárügy irányításának, a könyvtári szolgálat szervezettségének magasabb szintre emelése.

A társadalomban és a könyvtárügyben lezajlott és folyamatban levő változások szükségessé tették a könyvtári rendszert és ellátást szabályozó alapjogszabályok, azaz az Elnöki Tanácstörvényerejű rendeletének és a végrehajtási rendeletnek a korszerű követelményeknek megfelelő megújítását.

Még az új könyvtári tvr. kibocsátását megelőzően rendezni kellett azonban a közművelődési könyvtárak irányításának egy sarkalatos kérdését, mégpedig a magyar helyi közigazgatás reformja, a tanácsokról szóló törvény, végrehajtása kapcsán. Az állami könyvtári szakfelügyeletről korábban ugyan is csak az irányítás legfelsőbb szintjén, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya szintjén történt intézkedés.

A közművelődési könyvtárügy szervezete természetesen a közigazgatás szervezetéhez simul. A hálózat tagjai között a legfőbb összekötő kapcsot a módszertani tevékenység jelentette, amely különféle elemekből tevődött össze. Az egyszerű instruálástól kezdve a konkrét segítségen, alapfoku tanfolyamok és továbbképzések szervezésén, könyvtárközi kölcsönzésen és támogatási összegek szétosztásán, vizsgálatokon és felméréseken át egészen irányítási-felügyeleti funkciókig terjedt a módszertani munka tartalma, s csak a hálózati központ erején és ambícióján, valamint a megyei tanács illetékes osztályának engedékenységén mulott, hogy milyen mértékben élt a megyei könyvtár az így nyíló lehetőségekkel, a hálózatba tartozó egységek vonatkozásában.

A tanácstörvény megjelenése (1971) után ez a helyzet nem volt tovább tartható. Egyértelművé kellett tenni, hogy mi a fenntartó helyi tanács joga és kötelessége, mi a megyei tanács feladata, s végül mi hárul a hálózati központra. Ma már talán mondhatjuk, érdemes volt a bonyolultabb, feladat- és munkamegosztáson alapuló irányítási rendszer kialakítása: intézményeik fenntartásában és irányításában nőtt a városi és községi tanácsok felelőssége

és önállósága, az egész megyéért felelős tanács hatékony eszköze a könyvtárpolitikai irányításhoz és az ellenőrzés gyakorlásához a szakfelügyeleti jog és kötelezettség, a hálózati központ pedig a szakmai tennivalókra összpontosíthatja erejét, s a tanácsadó, kutató-fejlesztő és képzési feladatok mellett egyre nagyobb súlyt helyezhet ellátó szerepkörére.

Érdemesnek látszik elgondolkodni a szakfelügyelet megyei szintű megszervezésének egy közelebbi és egy távolabbi vonatkozásán. A ma követelménye, mégsem érvényesül még kellőképpen a megye területén működő, különféle típusu és más-más hálózathoz tartozó könyvtárak együttműködésének és koordinált fejlesztésének előmozdításában az a tény, hogy a megyei tanács illetékes szakigazgatási szervének kezében levő szakfelügyeleti jog nemcsak a tanácsi és szakszervezeti közművelődési könyvtárakra terjed ki, hanem az iskolai könyvtárakra is, sőt, amennyiben a lakosság könyvtári ellátását érinti, a megyében működő valamennyi könyvtárra. Az új könyvtári tvr-ben több olyan, idevágó rendelkezés és lehetőség van, amellyel feltétlenül élni kellene. Mint ahogy érvényesítették is már némely helyen a szakfelügyelők a tanács-törvényből eredeztethető illetékességüket és egy-egy könyvtár elszigetelt vizsgálata helyett a lakosság könyvtári ellátásának szélesebb összefüggéseibe illesztették az egyes intézményt és szükségszerűen léptek tovább a közművelődési könyvtáraktól egyéb típusok felé.

A holnap vagy a holnapután problémája, ezért egyelőre elméletinek tekinthető az a kérdés, hogy vajon nem szül-e ellentmondásokat, ha a fenntartói-felügyeleti funkciót ugyanaz a szerv gyakorolja egy intézmény fölött, mint a szakfelügyeletét. A gyakorlat nem sürgeti a választ, de előbb-utóbb érdemes volna megvizsgálni és elemezni annak a megyének a tapasztalatait, ahol a városi könyvtár - megfelelő megyei támogatással - látja el a megye vezető közművelődési könyvtárának feladatait.

Nyilvánvaló, hogy az irányítás és a könyvtári szolgálat szervezetének kulcskérdése az alapjogszabályok újrafogalmazása és kiadása volt. E jogszabályok megjelentek, s anélkül, hogy részletes elemzésnek vetnénk őket alá, megállapíthatjuk, hogy egészükben és részleteikben lényegében helyes választ adtak a kulcskérdésre. Végso próbakövük azonban a valóságban való működésük lesz, amikor szembesülnek a végrehajtás szubjektív és a végrehajthatóság objektív tényezőivel. S azt hiszem, hogy éppen e két szempontból nyernek különös jelentőséget az ágazati szinten kiadandó, egyes részkérdéseket szabályozó jogszabályok, irányelvek, állásfoglalások, amelyek az új keretek között újrendezik, "áramvonalasítják" a működést és a szolgáltatásokat.

A KÖNYVTÁRI ELLÁTÁS DIFFERENCIÁLT FEJLESZTÉSE

Bár a könyvtári rendszer kialakult, azt mégsem állíthatjuk sem a szolgáltatások színvonalát és mennyiségét, sem pedig az ellátásban részesülők számát tekintve, hogy a könyvtári ellátás is elérte a kívánatos szintet. A könyvtári alapjogszabályok egyik kiindulópontja éppen az volt, hogy a társadalom minden tagjához jussanak el a könyvtári szolgáltatások, leküzdve azokat az akadályokat, amelyek a lakóhelyből, életmódból, egészségi állapotból stb. adódnak. Ezért - a kettős ellátás elvét továbbra is fenntartva, azaz a könyvtári szolgálatot a lakóhely és munkahely szerint egyaránt megszervezve, - a lakosság egyes rétegeinek könyvtári ellátásáról külön is intézkednek.

Nyilvánvaló, hogy az ilyen előírások még a jogszabály tervezetében sem kerülhettek volna bele, ha nem indult volna meg már korábban az a folyamat, amelynek kiszélesedéséhez és erősödéséhez kialakulóban vannak a feltételek.

Az utóbbi évek statisztikai adatai azt mutatják, hogy a könyvtárhasználat mutatói lényegében stagnálnak. Ez azonban nem jelent változatlanságot, mert a statisztikai végeredmény mögött nagyon is élénk mozgás figyelhető meg. Még korábban ugyanis az olvasók és kölcsönzések nagyobb része a kiskönyvtárak (főleg falusi és szakszervezeti könyvtárak) statisztikai adataiból adódott, ezek forgalmi adatai most már évek óta visszaesőben vannak, s a hiányt a nagy, főleg újonnan épített vagy korszerűsített városi központi vagy fiókkönyvtárak, tovább a kedvező feltételek között működő nagyközségi könyvtárak me-
redéken emelkedő használata pótolja.

Ilyen körülmények között az olvasótábor és a használt művek összetétele nagy jelentőséghez jut. Ezzel a kérdéssel most nem kívánok foglalkozni; elég talán, ha utalok az e területen folytatott kutatások eredményeire. Inkább azokra a tudatos erőfeszítésekre szeretnék rámutatni, amelyek a két kiemelt olvasói réteg, azaz a munkásolvasók és a fiatalok könyvtári ellátásának javítása érdekében történtek.

Hosszu és rövid távra szóló vállalkozások egyaránt arra irányulnak, hogy a munkásság olvasási kulturája emelkedjék. Egy sor kutatás igyekszik feltárni az olvasási szokásokat, olvasói típusokat, izlésszerkezetet, de mindent úgy, hogy a valóságra való visszahatás eszközeit is keresi. A könyvtár-
építkezés helyének kijelölésénél a munkásság lakó- és mozgáskörzetét mesz-
szemenően figyelembe veszik. Számos módszertani eljárás alakult ki a szocialista brigádokkal való foglalkozás során. A Hazafias Népfront, a Kulturális Minisztérium és a Szakszervezetek Országos Tanácsa "Az Olvasó Munkásért!" címmel ismételten versenyt hirdetett a könyvtárak között.

A fiatalok különböző korosztályai körében a tudatos könyvtárhasználat készségének kifejlesztését tekinthetjük a fő tennivalónak. Ezt az óriási feladatot csakis az iskolával és az oktatás különféle módszertani intézményeivel, szerveivel együttműködve lehet megoldani. Amit a KMK tehetett, az az volt, hogy segédletekkel, módszertani anyagokkal látta el a munka oroszlanrészét vállaló könyvtárosokat, pedagógusokat; néhány kiadványunk, pl. a középiskolások számára kiadott könyvtárhasználati kalauz, elég jól beváltotta a hozzá fűzött reményeket.

Szép eredményeket mutathatnak fel könyvtáraink a nemzetiségek ellátása terén. Sikerült kialakítani azt az optimális szervezetet, amely megfelelő alapul szolgál a területileg meglehetősen szétszórt, főleg falvakban élő nemzetiségi lakosok anyanyelvi irodalommal való ellátásához. A helyi erőfeszítéseket jól egészítik ki a központi intézkedések és szolgáltatások, mint pl. a nemzetiségek nyelvén külföldön megjelent könyvekről szóló állománygyarapítási tájékoztató.

A kórházi betegek könyvtári ellátásának követelményeit hosszú ideig tartó vita után sikerült elfogadtatni. E téren nagy előrehaladást jelent, hogy az új alapjogszabályok kimondják a betegek közművelődési jellegű könyvtári ellátásának kötelezettségét. De a kórházi ápoltakon túl számolni kell a fizikai szempontból hátrányos helyzetben levők meglehetősen széles rétegeivel, mint például a szociális otthonok lakói, az ágyhoz- vagy házhozkötöttek, a nehezen mozgók és szervi bajokban szenvedők, s nyugodtan ideszámíthatjuk az idős korosztályok jórészét is. Az emeletre helyezett könyvtár, különösen akkor,

ha lift nem áll rendelkezésre, számos olvasót zár el a könyvektől, s az aktív könyvtárnak azokra is gondolnia kell, akiknek helyükbe kell vinni az olvasnivalót.

Mind szorosabb szálak fűzik a nyilvános könyvtárak rendszeréhez a néphadsereg szépen erősödő és fejlődő közművelődési könyvtári hálózatát. Pedagógiai szempontból felbecsülhetetlen jelentőségű, hogy a katonaidő alatt olyan fiatalok is színvonalas könyvtári szolgáltatásokhoz jutnak, akik korábban nem kerültek kapcsolatba könyvtárral.

Itt csak egy mondattal utalok arra, hogy a könyvtári ellátás kiteljesítése egyúttal rendszerszervezési probléma is, vagy más szóval a szolgálati pontok egységes tervezési és működtetési rendszerének, azaz a könyvtári centralizációnak problémája is. Inkább egy másik fontos tényezőre szeretnék rámutatni. A könyvtári ellátás megoldása nem a könyvtárügy belügye; ezért csak akkor számíthatunk sikerre, ha társadalmi üggyé válik, ha a társadalom különböző szervei, testületei maguk is felismerik szükségességét és hajlandók tenni is érte. A mi dolgunk, hogy elősegítsük e felismerést. Ugy látom, hogy az utóbbi években kedvező jelenségek mutatkoznak ezen a területen. A könyvtárosok több energiát hajlandók áldozni a közösségi kapcsolatokra, a tömegkommunikációs eszközök többet foglalkoznak könyvtári témákkal; különösen a napilapokban megjelenő közlemények száma nőtt, s emelkedett tartalmi színvonaluk is.

Az egész társadalmat átfogó "Olvasó Népert" mozgalom jó tetőszervévé vált az egyes helyi akcióknak. Eredményesnek bizonyultak olyan, társadalmi erőforrásokat csekély központi támogatással mozgósítani képes könyvtárépítési mozgalmak, mint pl. a "100 falu - 100 könyvtár" (a felszabadulás 25. évfordulójára), a "Petőfi Emlékkönyvtár" (Petőfi születésének 150. évfordulójára) és a "30 év - 30 könyvtár" (a felszabadulás 30. évfordulójára).

ÁLLOMÁNYOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

A közművelődési könyvtárak tevékenységét jellemző új vonások közé kell sorolnunk - akkor is, ha még nem általános, s esetenként csak követelményként jelentkezik - a szakmai igényesség növekedését. Kétségtelen, hogy a könyvtárosképzésben meglévő szűk keresztmetszet e tendencia ellen hat, de különböző módszerekkel (központi szolgáltatások, továbbképzés stb.) ezt ellensúlyozni lehet.

A szakmai igényesség fontosságát alig lehet túlhangsúlyozni egy olyan viszonylag fiatal, s hagyományokkal alig rendelkező közművelődési könyvtárügyben, mint a magyar, amely lényegében negyedszázados multra tekinthet csak vissza (a XIX. és XX. századi előzmények általában - különböző okok miatt - nem épültek szervesen tovább). Az új könyvtárakat igénybe vevő tömegek láttán hajlamosak vagyunk elfeledkezni a gyűjteményépítés, a katalógusszerkesztés stb. aprómunkájáról. Pedig fiatal könyvtárainknak visszamenőlegesen is ki kell egészíteniük állományukat, ha eleget akarnak tenni a magasabb szintű oktatásból, továbbképzésből, kutatásból, államigazgatásból eredő olvasói igényeknek. A növekvő állományok mellett egyre szembetűnőbbeké válnak a katalógushálózat hiányosságai. És így folytathatnám tovább.

A következőkben csak néhány olyan jelenséget emelek ki, amelyek mégis a könyvtári állományok és szolgáltatások minőségi fejlődésére utalnak.

Nagyobb könyvtáraink az anyagi erőforrások bővülésétől függően fokozatosan növelték a külföldi irodalom beszerzését. A kiválasztás, a beszerzési döntés e területen komoly problémákkal jár. Segítségül a KMK 1974 óta negyedévenként megjelenteti a frissen megjelent, legfontosabb külföldi kézikönyvek ajánló jegyzékét, amelyek tételeit rövid annotációval is ellátja. Az ajánlás alapja az Országos Széchényi Könyvtár gyarapítási osztályának előszerzeményezési tevékenysége. Így a megyei könyvtárak, városi könyvtárak már egy előzetesen minőségi szempontból megszűrt anyagot kapnak, amelyből aztán már saját igényeik szerint válogathatnak tovább, - hiszen a pénzügyi eszközeik nem korlátlanok. A külföldi periodikumok előfizetéséhez ugyancsak ajánló jegyzék készült, amelynek újabb kiadása hamarosan nyomdába kerül; szükség is van rá, mert már nem ritka az olyan megyei könyvtár, ahová 150-200 külföldi folyóirat jár.

A hazai folyóiratok vonatkozásában más probléma jelentkezik: hiányzik az állományokból a könyvtárak alapítása előtt megjelent helyi sajtótermékek, nem is szólva az országos fontosságú folyóiratokról. Az előbbieknélkülözhetetlen forrásai a helyismereti kutatásoknak, az utóbbiak pedig a történeti-irodalomtörténeti-művelődéstörténeti tanulmányokhoz, kutatásokhoz kellenének. Szerencsére az Országos Széchényi Könyvtárban megindult mikrofilmmezési program keretében az országos hírlapok után hamarosan a helyi érdeklő lapokra is sor került, így a megyei és városi könyvtárak viszonylag szerény térítés ellenében megrendelhetik az őket érdeklő lapok mikrofilm-másolatát. A tervek között szerepel a legfontosabb folyóiratokról mikrolapok készítése is.

Egyre erősödik és színvonalasabbá válik a megyei könyvtárak bibliográfiai tevékenysége, elsősorban a helyismereti dokumentumok feltárását illetően. A sokszorosító berendezések szaporodásával a kiadványok száma is nőtt, közöttük ajánló bibliográfiák, módszertani füzetek, helyismereti tanulmányok stb. szerepelnek.

Előre nem látott problémák jelentkeztek az újonnan épített nagyobb könyvtárak olvasószolgálatában. Egyfelől kényelmetlenül érezték magukat azok az olvasók, akik csak "valami olvasnivalóért", meghatározatlan igényekkel keresték fel őket, s megszokván a korábbi kisebb méreteket, a "házas" kiszolgálást, itt nehezen tudtak eligazodni a nagy szabadpolcos könyvtömegben, s a nagyüzemesített szolgálattól sem kapták meg a szükséges segítséget. Másfelől a meghatározott tanulmányi, tájékoztató, kutatási céllal érkező olvasók sem jutottak előnyökhöz, hiszen az ugrásszerűen megnövekedett szabadpolcos állományban igen vegyes színvonalu és rendeltetésű művek kerültek egymás mellé, ami sok esetben félrevezető volt. Ez a kettős probléma megkivánta, hogy kutatási és kísérleti feladatként tüzzük magunk elé a nagy közművelődési könyvtárak szabadpolcos állományának és olvasószolgálatának megszervezését. Eddig még csak a kezdeti lépéseket tettük meg részint az un. általános részleg, részint a szakrészlegek kialakítása irányában.

Az olvasók ellátásában a minőségi vonások erősödését jelzik a következő példák.

Egyre inkább vállalnak megyei könyvtáraink tájékoztatói feladatokat a társadalomtudományok terén. Mind szembetűnőbb a korszerű közigazgatás információigénye: a helyi adottságoktól függően vagy a megyei könyvtáron belül, vagy annak kihelyezett részlegeként, vagy viszonylagos önállósággal egymás után jönnek létre a közigazgatási tájékoztatói részlegek.

Megkezdődött a szervezett kapcsolatok kiépítése a felsőfoku oktatási intézmények levelező hallgatói és a könyvtár között: eddig esetleges volt, hogy egy-egy hallgató felkereste-e, igénybe vette-e a lakóhelyéhez legközelebb eső, teljesítőképes közművelődési könyvtárat. Most a könyvtár a felsőoktatási intézménytől kapott névsor alapján elébe megy az igénynek, meghívja a hallgatót, könyvtár- és irodalomhasználati utmutatót ad kezébe, esetenként bemutatja szakterülete legfontosabb irodalmát.

Gyorsan fejlődnek az audiovizuális dokumentumok részlegei, mind számukat, mind állományukat, mind pedig szolgáltatásaikat tekintve. Sok helyütt már községi könyvtárakban is található lejátszó apparátus és szerény hanglemmezgyűjtemény. E részlegek üzemeléséhez és fejlesztéséhez központi segítséget egyelőre csak a KMK nyújt; a könyvtárellátást végző vállalat minden sürgetés ellenére sem építette még ki idevágó szolgáltatásait. Kezelési utmutató, hanglemmez-törzsanyagjegyzék, zenei könyvek bibliográfiája jelent meg, vagy van nyomdában, s legujabban térítés ellenében nyomtatott katalóguscédulák is kaphatók a hanglemezekről.

Intenzívebbé, megalapozottabbá válik a könyvtárak olvasáspedagógiai tevékenysége. Két könyvtárban kísérletet folytattak arra vonatkozóan, hogy mennyiben befolyásolja a könyvtár forgalmát, ha kivonják a keresett, de csekély irodalmi értékű műveket. Az eredmény rendkívül pozitív volt. Hosszabb időn keresztül folyó kutatás vizsgálta a könyvtár pedagógiai hatásának lehetőségeit és határait. Az elhelyezési körülmények javulásával párhuzamosan szaporodtak a könyvtárakban működő kisebb csoportok, körök, nőtt az irodalmi és tudományos rendezvények száma és emelkedett színvonaluk is.

Mindezek s mások természetesen nem minden egyes könyvtárra, s nem azonos mértékben jellemzők; inkább csak jelzik, hogy megindult egy erjedési folyamat, amelynek eredménye a szükséges anyagi és személyi feltételek fokozatos biztosításától, s nem utolsó sorban a könyvtárosok felkészültségétől és hozzáállásától függ.

SOKOLDALU KULTURÁLIS INTÉZMÉNYEK?

Végezetül egy olyan problémáról szeretnék szólni, amellyel manapság szembe kell nézniük a könyvtárosoknak.

Az analógiák sokszor félrevezetőek, de mégis tanulságosak. Ezért hadd emlékeztessenek arra a folyamatra, úgy is mondhatnám, küzdelemre, ami a könyvtárak és a tájékoztatásügy között lezajlott. Mintha valami ilyesminek lennének tanui napjainkban, amikor a könyvtárak és a népművelés egymáshoz való viszonyának kialakulását figyeljük. Csakhogy míg az első esetben a könyvtár tájékoztató funkciója körül csomósodtak a kérdések, most a pedagógiai funkció oldaláról érkezik a kihívás. Szakmai közhely, hogy a könyvtár funkciórendszerébe szervesen beletartoznak olyan feladatok, amelyeket dokumentációs központok és művelődési otthonok látnak el, s hogy különösen a közművelődési könyvtár kiteljesedése többek között éppen az ilyen feladatok vállalását is jelenti. Ugyanakkor azonban tudomásul kellett vennünk, hogy e feladatokra specializált intézmények is létrejöttek, gyors ütemben fejlődtek, és esetenként társadalmi presztizsük meghaladta a könyvtárakét.

De nemcsak arról van szó, hogy új konkurrensok jelentek meg - most már foglalkozunk csak az egyik jelenséggel - a népművelés területén, és a

kérdést végül is munkamegosztásos alapon rendezni lehetne. A művelődési otthon, a kulturális központ, vagy nevezzük akárminek, természeténél fogva expanzív jellegű, s arra törekszik, hogy minél több, korábban önálló intézményt integráljon magába, talán éppen léte indokoltságának igazolására. S ahogy a művelődési otthonok tevékenységében a nagy tömegeket mozgató rendezvények helyett a kisebb csoportokkal való foglalkozás, az egyéni érdeklődés kielégítése került előtérbe, úgy vált egyre kívánatosabbá a könyvtár integrálása is.

Mig a művelődési otthon megjelenése a kulturális ellátást nyújtó intézmények sorában a könyvtárat eleinte azzal fenyegette, hogy funkciórendszere leszűkül, s lemond a hagyományos szolgáltatásokon túlmenő pedagógiai és rekreatív tevékenységi formákról, most az a veszély áll elő, hogy önállósága megszűnik, s bár tekintélyes részként, mégis felszívódik egy nagyobb egységbe. Persze van más út is, amikor magának a könyvtárnak a természetes fejlődése során alakul ki a komplex funkciórendszernek megfelelő komplex intézmény. A végeredmény közel azonos, a különbségek főleg szervezeti, igazgatási jellegűek, vagy a hangsúlyok elhelyezéséből fakadnak.

Meghaladja a rendelkezésre álló kereteket, hogy részletesen elemezzem e fejlődési tendencia okait, jelenségeit, speciális formáit, vagy értékeljem az eredményként létrejött új intézménytípusokat. Tekintve azonban, hogy világjelenségről van szó, - amit természetesen színeznék az egyes országok társadalmi viszonyai, kulturális hagyományai stb., stb., - nem engedhetjük meg magunknak, hogy figyelmen kívül hagyjuk. Azt hiszem, egyaránt hibás állásfoglalás lenne egy könyvtáros részéről, ha részletekbe menő analízis nélkül, esetleges kedvezőtlen tapasztalatok alapján elvetne egy olyan eszmét, aminek optimális megjelenési formája előnyösebb lehet a használó számára, mint a már megszokott intézmények, vagy ha hagyná magát megtéveszteni a lelkesedés szülte illuzióktól, s az elengedhetetlen szervezeti, anyagi, épületbeli stb. feltételek biztosítása nélkül menne bele az integrációba, veszélyeztetve a könyvtári ellátás színvonalát.

Ha a társadalmi, lakóhelyi, kulturális és egyéb körülmények esetenként indokolttá is teszik az integrációt, vagy annak valamely formáját, - ugyanis meggyőződésem, hogy nem egyetemesen érvényes intézménytípusról van szó - a könyvtárnak megfelelő biztosítékot kell kapnia arra vonatkozóan, hogy az új helyzetben nem esik vissza, sőt fejlődik a könyvtári szolgálat. A teljesség igénye nélkül, csak a legfontosabb ilyen biztosítékokat sorolom fel: centralizált könyvtári ellátási rendszer (azaz a komplex intézményben működő könyvtár egyúttal az ellátási rendszer tagja is), a megállapított személyzeti, állománygyarapítási és épületnormák messzemenő érvényesítése, a könyvtári szakmai munka és szolgáltatások rendszeres ellenőrzése, s a könyvtári személyzet nyitottsága, azaz képes legyen feltalálni magát az új feltételek között, képes legyen a stílusváltásra, a szakmai munka színvonalában tett engedmények nélkül.

X Y X

Néhány fontos és jellemző vonás kiragadására törekedtem, amikor megpróbáltam az utóbbi évek fejlődését jellemezni. Mindezek közismertek, ezért is tekintettem el az irodalmi hivatkozásoktól. Ami talán mégis indokolja ismételt rögzítésüket, a visszapillantás emberi szükséglete. Nem a történetíró

igényessége és szigorúsága vezeti ilyenkor a tekintetet, hanem a következő lépésekhez okulást és erőt kereső gyakorlatiasság. Tudván tudom, hogy sok más tényt és tendenciát lehetne még felsorolni közművelődési könyvtáraink fejlődésének jellemzésére, akár a rózsaszínű, akár a fekete fajtából. A fejlődési ütem megítéléséhez is más-más mércét használhatnánk. Mindez azonban nem változtatja meg azt a tényt, hogy a differenciálódó és erősödő társadalmi szükségletekre könyvtáraink pozitív válaszokat keresnek és sok esetben már találtak is.

A pozitív válaszok szaporodását remélhetőleg elősegíti a két új alapjogszabály is, különösen, ha a könyvtárosok ügyesen tudnak velük élni. Akár a fenntartóhoz való viszonyról, akár a könyvtárközi kooperációról, akár a legfontosabbról, a lakosság ellátásáról legyen szó, e jogszabályok ösztönzést, biztatást, sőt parancsot adnak a könyvtárosnak alkotó alkalmazásukra, de egyúttal gondoskodnak is a szükséges támaszról.

Őszintén a közművelődési könyvtárak zenemű- és hangtárainak jelenlegi helyzetéről

(Körkép és töprengés)

GYIMES Ferenc

Könnyen megmosolyogná az ember azt, akitől ma ilyen óvatosan fogalmazott mondatot hallana: "nagy vivmányként könyvelhetjük el, ha biztosítani tudjuk majd a hanglemezek helybenhallgatását". Ám ha kiderül, hogy ezeket a szavakat közel husz éve irták le, a szavak akusztikája egészen más, s a kijelentést látnokian bizakodónak találjuk (1).

ELŐZMÉNYEK

A hazai nagy tudományos gyűjtemények, a közép- és felsőfoku zeneoktatási intézmények zenetörténet-tanárai és könyvtárosai már a normálhanglemezek korában felismerték a zeneművek rögzítésében és tetszőleges alkalmakkal újra lejátszhatóságában rejlő tanulmányozási és pedagógiai lehetőséget. Az említett intézmények zártsága, illetőleg korlátozott nyilvánossága csak a szorosán értelmezett "szakma" szolgálatát tette lehetővé. Talán csak az akkori MSzT zenei gyűjteménye lehetett volna alkalmas bizonyos közművelődési zenei funkciók ellátására, ha könyvtári igényü feltáró munkával a birtokukban levő cca. 4000 normállemezt nyilvános szolgáltatás keretében felhasználásra alkalmassá tették volna. Az akkori gyakorlat (az intézményeknek, nevesebb előadóművészeknek, a belőlük ismertetést készítőknek való kölcsönzés) és a könyvtári dokumentumok címfelvételeinek differenci-